Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu - II

30 Mart - 01 Nisan 2012
ANKARA

DİB YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 939
İLMİ ESERLER - 147

Tashih
Mustafa KAYA

Grafik & Tasarım
İsa YÜCEL

Baskı
Kalkan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
0312 341 92 34

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı:
04.03.2013/07

1. Baskı - 2013

ISBN: 978-975-19-5620-0 (TK)
ISBN: 978-975-19-5622-4 (2.C.)
2013-06-Y-0003-939
Sertifika No: 12930

© T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

DÜZENLEYEN

Diyanet İşleri Başkanlığı

Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü

SEMPOZYUM TERTİP HEYETİ

Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ (Başkan)

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Prof. Dr. İrfan AYCAN

Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN

Dr. Ulvi ATA

Bünyamin ALBAYRAK

Belgin AYDIN

Kadir DİNÇ

Hacı Osman KILIÇ

Hasan ÖRÜCÜ

Eserde yer alan bildirilerde ileri sürülen görüşlerin
bilimsel sorumluluğu sahiplerine aittir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ OTURUM

CAMİ İÇİ YAYGIN DİN EĞİTİMİ

11 Yaygın Din Eğitimi Açısından Cami Dersleri
Dr. Pehlul DÜZENLİ

35 Müzakere
Yrd. Doç. Dr. Mustafa CAN

41 Yaygın Din Eğitimi Açısından Camilerde Kur'an Öğretimi
Dr. Ulvi ATA

63 Müzakere
Doç. Dr. İrfan BAŞKURT

67 Yetişkinlik Dönemi Din Eğitiminin Temel İlkeleri
Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ

87 Müzakere
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK

91 Bir 'Mahalle Mescidi'nde Yaygın Din Eğitimi Bağlamında Yapılan Örnek Çalışmalar
Halil ÇELİK

111 Müzakere
Mehmet KESKİN

İKİNCİ OTURUM

YAYGIN DİN EĞİTİMİNDE ÇEŞİTLİLİK

121 Son Dönem Cumhuriyet Hutbelerinin İçerik Analizi (2003-2011 Yılları Arası)
Yrd. Doç. Dr. Halise Kader ZENGİN

149 Müzakere
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

153 Bir Yaygın Din Eğitimi Aracı Olarak Sinema
Yrd. Doç. Dr. Bilal YORULMAZ

177 Müzakere
Sadık YALSIZUÇANLAR

181 Yaygın Eğitsel Bir Metin Olarak Takvim: 2012 Yılı Diyanet Takvimi Örneği
Yrd. Doç. Dr. İbrahim YENEN
Yrd. Doç. Dr. Adem SAĞIR

223 Müzakere
Doç. Dr. Mustafa TEKİN

ÜÇÜNCÜ OTURUM
ÖZEL EĞİTİM GEREKTİREN BİREYLERE YÖNELİK YAYGIN DİN EĞİTİMİ

229 Özel Destek Din Hizmetleri Projesi Kapsamında İşitme Engelliler Din Eğitimi (Buca Örneği)
Adem GÜLMEK

247 Müzakere
Yrd. Doç. Dr. M. Naci KULA

253 Engellilere Yönelik Din Eğitimi ve Öğretimi
Yrd. Doç. Dr. Halide Nur ÖZÜDOĞRU ERDOĞAN

265 Müzakere
Yrd. Doç. Dr. Mehmet BAHÇEKAPILI

269 Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri, Manevi Rehberlik ve Kur'an Öğretiminin Etkin Bir Yapıya Kavuşturulması
Yrd. Doç. Dr. Harun IŞIK

289 Müzakere
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

DÖRDÜNCÜ OTURUM
SOSYAL İÇERİKLİ YAYGIN DİN EĞİTİMİ

295 Cami Dışı Din Eğitimi Ekinliklerini Biçimlendiren Temel Kavramlar ve Bu Alanda Yeni Kavramsallaştırmalar: "Dini Danışmanlık" ve "Manevi Sosyal Hizmetler"
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ

319 Müzakere
Prof. Dr. Mustafa TAVUKÇUOĞLU

323 Sosyal Hizmet ve Sosyal Pedagoji Odaklı Din Eğitimi Nasıl Olmalıdır? (Sosyal İlahiyat Mesleğinin Eğitimi)
Prof. Dr. Ali SEYYAR

351 Müzakere
Doç. Dr. İhsan TOKER

355 Türkiye'de Cami Merkezli Yaygın Din Eğitiminde Sosyal Bilimlerin Rolü (Psikoloji Örneği)
Dr. Hasan OCAK
381 Müzakere
Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

BEŞİNCİ OTURUM
YAYGIN DİN EĞİTİMİNİN İNSAN KİŞİLİĞİNE ETKİLERİ

387 Yaygın Din Eğitiminin Hedef Kitlesi Olarak Kadınlar: Dindarlık Durumları, Dini Sorunları ve Beklentileri
Dr. Ayşegül GÜN
407 Müzakere
Prof. Dr. Mehmet TÜRKERİ
413 Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Aktif Kullanımına İlişkin Bir Öneri: İyi Hayat Okulu
Doç. Dr. Hür Mahmut YÜCER
Şükrü YILDIZ
435 Müzakere
Doç. Dr. Huriye MARTI
439 Bireysel Şiddet Davranışlarını Önlemede Yaygın Din Eğitimi
Yrd. Doç. Dr. Macid YILMAZ
459 Müzakere
Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

ALTINCI OTURUM
SOSYAL İÇERİKLİ YAYGIN DİN EĞİTİMİ

465 Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında (SHÇEK) Din Eğitimi Hizmetleriyle İlgili Problemler ve Çözüm Önerileri
Yrd. Doç. Dr. Saadettin ÖZDEMİR
479 Müzakere
Uzm. Cemil PASLI
481 Hastanelerde Din Hizmetlerinin Eğitim Boyutu
Dr. Serpil BAŞAR
497 Müzakere
Prof. Dr. Sefa SAYGILI
501 Huzurevlerinde Din Eğitimi ve Dinî Danışmanlık
Prof. Dr. M. Akif KILAVUZ
517 Müzakere
Uzm. Cemil PASLI

YEDİNCİ OTURUM

OKUL ÖNCESİ YAYGIN DİN EĞİTİMİ

523 Okul Öncesi Dönem Çocukların Dini Tasavvurlarına Din Eğitimi Açısından Bir Yaklaşım
Fatma DÖNMEZ

543 Müzakere
Yrd. Doç. Dr. Lütfü İLGAR

547 Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi
Doç. Dr. İsmail SAĞLAM

563 Müzakere
Nurten Ceceli ALKAN

567 Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi
Prof. Dr. Mehmet Emin AY

SEKİZİNCİ OTURUM

DEĞERLENDİRME OTURUMU

583 Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ

585 Prof. Dr. Muhammet Şevki AYDIN

593 Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK

597 Prof. Dr. Recep YAPAREL

603 Prof. Dr. Hasan Kâmil YILMAZ

609 Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi

Doç. Dr. İsmail SAĞLAM[1]

Giriş

Okul öncesi eğitimi dünyada ve ülkemizde her geçen gün biraz daha üzerinde durulan bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Geçtiğimiz asırda çocuk gelişimi ve eğitimi alanında gerçekleştirilen bazı bilimsel çalışmalarla adeta çocuk yeniden keşfedilmiştir. İnsan hayatı, özellikle de çocukluk yılları çok çeşitli dönemlere ayrılmış ve her dönemin özellikleri daha belirgin hâle gelmiştir. Söz konusu dönemler arasında belki de eğitim açısından en çok ihmal edilen dönemin okul öncesi dönem olduğu fark edilmiştir. Konunun önemini anlayan ülkelerde çeşitli kurum ve kuruluşlar okul öncesi eğitimine yönelmişler ve ilgilerini devam ettirmekteler.

Türkiye'de de henüz arzu edilen seviyede olmasa da, okul öncesi eğitimi konusundaki istatistiki rakamlar belli bir ivme ile yükselişini devam ettirmektedir. Söz gelimi 1923-1924 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimdeki okul sayısı 80, bu okullara devam eden öğrenci sayısı 5.880 ve istihdam edilen öğretmen sayısı 136 iken, 2008-2009 eğitim-öğretim yılında okul sayısı 23.653'e, okullara devam eden öğrenci sayısı 804.765 ve istihdam edilen öğretmen sayısı ise 29.342'ye çıkmıştır.[2]

2010-2011 eğitim-öğretim yılında ise okul öncesi okullaşma oranı 3-5 yaş grubunda %29,85 iken 4-5 yaş grubunda % 43,10'dur. Yine 2010 yılı verilerine göre, 5 yaş grubundaki çocukların %61'i, 4 yaş grubundakilerin %17'si ve 3 yaş grubundakilerin %4'u okul öncesi eğitimi alma imkânına kavuşmuştur.[3]

---

1 Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

2 http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/taner_meral_handanbasal.pdf (06.03.2012).

3 http://icden.meb.gov.tr/digeryaziler/Okul_Oncesi_Egitim_Ic_Denetim_Ra.pdf (06.03.2012)

Okul öncesi eğitimi, 0-6 yaşları kapsayan ve çocukların tüm gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışan, duyguların gelişimini ve algılama gücünü artırarak akıl yürütme sürecinde çocuklara yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren; çocukların milli, manevi, ahlaki, kültürel ve insani değerlere bağlılığını sağlayan; kendini ifade etmesine, öz denetimlerini sağlayabilmesine ve bağımsızlık kazanmasına olanak sağlayan, sistemli bir eğitim süreci olarak tarif edilmektedir.[4]

Anaokulu, anasınıfı ve yuva olarak isimlendirilen kurumlarda verilen eğitim ise genellikle 36-72 ay çocuklarının eğitim gördükleri, bağımsız anaokulları olarak örgün ve yaygın eğitim kurumları bünyesinde uygun fiziksel kapasiteye göre ana sınıfları ve uygulamalı sınıflar olarak açılan kurumlardır. Bu kurumlarda verilen eğitimin amacı ise; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını, onların ilköğretime hazırlanmasını, koşulları elverişsiz çevrelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratılmasını, Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasını sağlamak şeklinde belirtilmektedir.[5]

Öte yandan 36-72 aylık çocuklar için hazırlanan okul öncesi eğitim programında okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, 1) çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanması sağlamak, 2) onları ilköğretime hazırlamak, 3) şartı elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetiştirme ortamı yaratmak, 4) çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak diye sıralanmaktadır.[6]

Okul Öncesi Eğitimin Hedefi

Yukarıda belirtilen okul öncesi eğitimin tarifi, amaç ve görevleri, bu eğitimden neyin hedeflenmesi gerektiği konusunda bize ipucu vermektedir. Topluca bir değerlendirme yapmak gerekirse bu hedefleri üç maddede toplayabiliriz:

4 YILMAZ, N., "Türkiye'de Okul öncesi Eğitim", (Ed. Müzeyyen Sevinç), *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2003, 12-17; OÖEGM *Okul öncesi Eğitimde Tarihsel Gelişim*. http://ooegm.meb.gov.tr/mudurluk/tarihce.htm (08.08.2006).

5 http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_2011.pdf (06.03.2012)

6 http://www.ilkokuma.com/okul_oncesi.htm (06.03.2012)

1. Çocuğun temel gelişimini sağlayacak bir ortam hazırlayarak; onun bedensel, bilişsel, sosyal, duygusal vb. gelişimini sağlama

Çocuğun doğumdan itibaren hızlı ve karmaşık olmasına karşın eşgüdümlü bir şekilde geliştiği bilinmektedir.[7] İki yaşındaki bir çocuğun beyni yetişkine göre %75, beş yaşında ise %90 tamamlanır. Dolayısıyla bu yaşlar arasındaki çocukların hareketlerinde bir çoğalma ve karmaşıklık göze çarpar. Doğumla bebek yaklaşık ulaşacağı boyun %30'una sahip olarak dünyaya gelir ve iki yaşında bu oran %50'ye ulaşır. Üç yaşında koşar, üç tekerlekli bisiklet sürebilir, dört yaşında yardımsız elbiselerini giyip çıkarabilir ve beş yaşında kalemi tutma becerisini tam olmasa da elde edebilir ve altı yaşında top zıplatabilir, el işlerinde becerisini geliştirir ve yuvarlanma gibi çeşitli vücut hareketlerini gerçekleştirebilir.[8]

Çocuğun diğer bir temel gelişim alanı ise bilişsel gelişimdir. Biliş çocuğun kendisini ve çevresini anlamak için akıl yürütme, problem çözme ve düşünme gibi zihinsel faaliyetlerin işleme hâlidir. Piaget çocukların basitten karmaşığa doğru anlama faaliyetlerini sürdürdüklerini ve bunun dört aşamada geliştiğini söyler. Bunlar 1) 0-2 yaş; duyumsal-devimsel dönem, 2) 2-7 yaş; işlem öncesi dönem; bu da kendi arasında a) 2-4 yaş, kavram öncesi dönem, b) 5-7 yaş; sezgisel evre olarak ikiye ayrılır, 3) 7-11 yaş; somut işlem dönemi ve 4) 11 ve daha yukarı yaş; soyut işlem dönemidir.

Birinci aşamada çocuğun aylara göre zihinsel becerileri devreye sokarak neler yapabileceği ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Söz gelimi Sekiz aylık bebekler nesneleri bağımsız birer varlık olarak algılarken, on sekiz aylık bebek nesneyi en son gördüğü yerde arama becerisini göstermeye başlar.[9] İkinci aşama olan işlem öncesi dönemde ise çocuk, giderek gelişen biliş gücüyle kendini, etrafındaki insanları ve diğer nesneleri anlamaya çalışır. Üç yaşında benmerkezci olan çocuk yavaş yavaş aile ve arkadaş grubu içerisinde bazı kuralları kabullenme eğilimi gösterse de kuralları tam olarak öğrenip yerine getirmesi beklenemez. Büyükleri taklit etmekten, onlarla beraber olmaktan hoşlanır ve gerçek nesnelere daha fazla ilgi duyar ve onlarla oynamak ister.[10]

7 Bkz. Berk, Laura E., Child Development, Pearson Education Inc., Boston 2006, p. 68-170; Yürükoğlu, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, Özgür Yay., İstanbul, s.35-37;Yavuzer, Haluk, Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğumuzun İlk 6 Yılı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001, s.29-150

8 Robinson, Maria, Child Development From Birth to Eight-A Journey Through The Early Years, Open Universtiy Press, New York, 2008, p.14: Oktay, Ayla, "Okul öncesi Dönem (3-6 Yaş)" Ana-baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s. 39;

9 Piaget, Jean, The Principles of Genetic Epistemology, Routledge & Kengan Paul Ltd., New York 2002, p.21-23; Cüceloğlu, Doğan, İnsan ve Davranışı- Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, s. 346.

10 Oktay, Okul Öncesi Dönem, s. 117-118.

Beş yaşına geldiğinde sayı saymaktan ve kendisine hikâye okunmasından hoşlanır, sembollerle okuma arasındaki ilişkiyi sezmeye başlar. [11]

Sosyal ve duygusal gelişim açısından ise; doğumdan beşinci aya, beşinci aydan onuncu aya ve onuncu aydan iki yaşına kadar farklılık gösterirler. 2-6 yaş arasında ise sosyal ilişkiler artık ev dışına taşmaya başlar. Kendi yaşıtlarıyla beraber oyun oynamaya başlaması çeşitli sosyal ve duygusal ilişkilerin denenmesi ve öğrenilmesi anlamına gelmektedir. Bu esnada arkadaşlarının isteklerinin de dikkate alınması gerektiğini anlaması çocuğun sosyal yönden önemli aşama kaydetmesinin göstergesidir.[12]

2. Çocuğun özbakım, yaratıcılık ve bireysel yeteneklerinin önünü açma

Okul öncesi eğitimin, çocuğun özbakım, yaratıcılık ve bireysel yeteneklerinin önünü açma hedefine gelince; yapılacak faaliyetlerle çocuğun kabiliyetlerinin keşfedilmesi, hayatını kolaylaştıracak bazı becerilerin kazandırılması, temizlik, tertip-düzen, giyim-kuşam, vücut temizliği, beslenme alışkanlığı kazanması bu başlık altında düşünülebilir. Hiç şüphesiz bütün bu hedeflerin çocuğun diğer temel gelişim seviyelerine paralel olarak düşünülmesi zarureti vardır.[13] Söz konusu hedeflerin gerçekleştirilmesi aynı zamanda çocuğu hayata hazırlama anlamına da gelmektedir.

3. Çocuğun ahlaki ve dinî gelişimini kendi seviyesinde gerçekleştirmesine fırsat tanıma

Okul öncesi eğitimden beklenilen diğer bir hedef ise çocuğun ahlaki ve dinî gelişimini kendi seviyesinde gerçekleştirmesine fırsat tanınmasıdır. Bu hedefin ne anlama geldiğini anlayabilmek için önce okul öncesi dönemdeki çocuğun ahlaki ve dini gelişimi hakkında bilgi vermemiz yerinde olacaktır.

Ahlakın gelişimi ve eğitimi tıpkı diğer gelişim yüzleri gibi ihmal edilmemesi gereken bir alandır. Duyuş, biliş ve davranış üçlüsünde ahlak ilkeleri önemli bir belirleyicidir. Ayrıca ahlakı, bir öğrenme olarak ele aldığımızda[14] başından sonuna kadar öğrenme süreçlerine dâhil edilmesi kaçınılmaz olur. Bu öğrenmeyle hedeflenecek

11 Age, s.43

12 Bkz. Age,. 42; Yavuzer, Haluk, Çocuk Psikolojisi, Remzi kitabevi, İstanbul 2010, s. 105.

13 Bkz. Sağlam, İsmail, İslam ve Batı Eğitiminde Okul Öncesi Eğitimi, Rehber Ajans, İstanbul 2001, s. 96.

14 Damon, William Lemer, Richard M., Child and Adolescent Development-An Advanced Course, John Wiley & Sons Inc., New Jersey 2008, p. 474.

olan şey, çocuğun davranışlarının doğruluk şartına uygunluğunun meleke hâline gelmesiyle yüksek karakterli bir birey olmasını sağlamaktır.[15]

Çocukta utanma ve suçluluk duygusunun ortaya çıkması vicdanın uyanışı olarak kabul edilirken, ahlaki gelişimin süper-ego gelişimiyle irtibatı da kurulur. Bu çerçevede çocuğun 1.5-3 yaşlarında utanma, 3-6 yaşlarında ise suçluluk duygusunu hissetmeye başladığı belirtilmektedir. Bu duyguları hissetme çocuğun içerisinde yaşadığı sosyal çevrenin kurallarına aykırı davranma sonucu iç dünyasında yaşadığı çatışma veya huzursuzluğun bir sonucu olarak görülür. Freud bu dönemde çocuğun yaşadığı tecrübelerin ondaki ahlak gelişiminin temellerini beş yaşına kadar belirlediğinibelirtir.[16]

Kohlberg ise çocukta ahlaki gelişimin, kültürler üstü bir tarzda ve çevre şartlarından bağımsız olarak zihinsel süreçler şeklinde gerçekleştiğini ileri sürer.[17] Aslında çevre şartlarını zihinsel süreçlerden tamamen bağımsız düşünmek, aralarındaki etkileşimi hesaba katmamak oldukça problemli gözükmektedir. Çünkü ahlaki gelişimin; çevrenin, gelenek ve göreneklerin, karşılaşılan kişilerin ve olayların, etkisi altında kalınan her çeşit mesajın etkisiyle şekillendiği aşikâr bir durumdur.[18] Bu etkileşimde en önemli rol sahibi ise, anne- baba, öğretmen ve arkadaş çevresidir.

Çocuğun bahsi geçen yakın çevresinde örnek davranışları görerek ahlaki gelişimi sürdürmesi tabii ve sağlıklı olan bir süreçtir. Bunun yerine yersiz dini temalı korkularla çocuğun ahlaki davranış kazanmasını sağlamaya çalışmak, çoğu kere telafisi mümkün olmayan hatalı sonuçlar doğurabilmektedir.[19] Anne-babanın veya öğretmenin kendi bilgi ve beceri eksikliklerini kapatmak ve çocukta baskı oluşturmak için dini temalı korkulara başvurması çocuk psikolojisine uymayacağı gibi, dini de istismar etme anlamına gelmektedir. Oysaki olması gereken çocukta iç disiplini harekete geçirip sorumluluk duygusunu geliştirerek hedefe varmaktır. Okul öncesi dönemde gerçekleştirilecek sözlü öğretim, oyun, taklit, özbakım, sanatsal vb. bütün etkinliklerde bu hedeflerin dikkate alınması, anne-baba veya öğretmenin bu bilinç-

15 Aydın, Mehmet Zeki, Ailede Çocuğun Ahlak eğitimi, Dem Yay., İstanbul 2005, s21-22.

16 Bkz. Jersild, Arthur T., Çocuk Psikolojisi (Çev. Gülseren Günce), Ankara Üniversitesi eğitim fakültesi Yay., Ankara 1976, s. 604; Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, s. 407-410; Kökelekli, Hayati, "Çocukta Ahlak Gelişlimi ve Eğitimi", Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak (Ed. Recep Kaymakcan), Dem Yay., İstanbul 2007, s. 629.

17 Kohlberg, Lavrence, "Stages of Development as a Basis for Moral education", Moral Dovolopment, Moral education and Kolberg (Ed. Brenda Munsey), Religious education and Press, Birmingham 1980, p. 33-35.

18 Bkz. Kağıtcıbaşı, İnsan ve İnsanlar, s. 326.

19 Yörükoğlu, Atalay, Çocuk Ruh Sağlığı, s.227.

le hareket etmesi, etkinliklerde kullanılacak materyallerin bu hedefe göre tasarlanması durumunda, istenen sonuca ulaşmak daha kolay olacaktır.[20]

Çocuklarda dini gelişim bir gerçeklik midir, okul öncesi dönemde dikkate alınmalı mıdır, yoksa bazı anne-babaların yalın bir isteğinden mi ibarettir? Bu soruya cevap bulmak, okul öncesi dönemden itibaren çocukların din eğitimi alıp almamalarını da belirleyecektir.

Çocukların yaratılıştan inanmaya eğilimli olduklarını, yapılan bazı araştırmalarda özellikle de Elkind ve Jung'un çalışmalarında görmekteyiz.[21] Elkind 800 çocukla gerçekleştirmiş olduğu yüz yüze görüşme sonucu, çocukların dini anlama ve kavramalarının fen, matematik veya herhangi bir alandaki kavramları anlama şekliyle aynı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çocukların verdikleri cevaplardan, dini gelişimlerinde Piaget'nin ortaya koyduğu gelişim safhalarına uygun olarak hem gelişimsel özelliklerin hem de çevresel etkileşimin izlerini içerdiği görülmektedir. Elkind'e göre dini gelişim dört aşamada gerçekleşir. Bunlar 1) 0-2 yaş ***"korunma"*** dönemi, 2) 2-7 yaş ***"temsil"*** dönemi, 3) 7-12 yaş ***"ilişki arayışı"*** dönemi, 4) 12 ve üzeri yaş ***"idrak arayışı"*** dönemidir. Ele aldığımız konu itibariyle bizi ilgilendiren ***"korunma dönemi"*** çocuğun nesnelerin sürekliliği ilkesine ulaştığı dönemdir. Bu ilke aşkın bir varlık olan Tanrı'nın ölümsüzlüğü ilkesine kapı aralayan bir vasıta olarak görülür. Ayrıca süreklilik ilkesine ulaşan çocuk göremediği nesnelerin de var olduğu sonucuna ulaşır ki, bu durum yine Tanrı'nın görünmezliği düşüncesini çocuk nezdinde destekler mahiyettedir.[22] Daha sonra 2-7 yaş dönemde ise çocuk inancını temsil edecek sembol arayışına gitmektedir ve bu noktada putlar, totemler veya kutsal kitapların öngördüğü özellikler çocuğa aktarılmaktadır.[23] Her din kendi Tanrı inanışı doğrultusunda bilgi ve sembol aktararak bu yaştaki çocuğunun dini gelişimini yönlendirmektedir. Doğal olarak her anne-baba sahip olduğu inanç doğrultusunda çocuğuna bilgi ve sembol aktarılmasını arzu edecektir. Aslında bu bilgi ve semboller sadece Tanrı inanışında değil; melek, kutsal kitap ve Peygamber inancında da büyük öneme sahiptir. Hiçbir anne-baba okul öncesi dönemde kendi

20 Bkz. Sağlam, İslam ve Batı Eğitiminde Okul Öncesi Eğitimi, s. 99-140.

21 Bovet, Pierre, Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi (Çev. Selahattin Odabaş), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1958; Spilka, B. & Hood, R. W. & Hunsberger, B. & Gorsuch, R., The Psychology of Religion an Eppirical Approach, The Guilford Press, New York 2003, p. 74; Jung, Carl Gustav, Psychology & Religion, Yale University Press, London 1966, p.6.

22 Elkind, David, "The Orijins of religion in The Child", Review of Religious research, Vol. 12, No. 1., Autumn, 1970, p. 35-37; Ratcliff, Donald, "Çocukların Dini Kavramları Anlama Şekli" Birey ve Din- Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar (Çev. Ali Rıza Aydın), İnsan Yay., İstanbul 2004, s. 102.

23 Karaca, Faruk, Dini Gelişim Teorileri, Dem Yay., 2007 s. 47.

inancına aykırı bilgi ve semboller kullanılarak çocuğunun dini gelişimini sürdürmesini istemez.

Çocuğun dini gelişimi üzerine yapılan başka araştırmalar da, okul öncesi dönemde dini gelişimin varlığı ve ihmal edilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ernest Harms, Ronald Goldman, James W. Fowler, Gordan Allport, Davit Heller, Robert Coles ve Kerim Yavuz bu araştırmaları gerçekleştiren ve okul öncesi dönemde dini gelişimin nasıl seyrettiğine dair görüş bildiren araştırmacılardan bazılarıdır.[24]

Bütün bu anlatılanlardan hareketle okul öncesi eğitimin, kendi seviyesinde çocuğun ahlaki ve dini gelişimine katkı sağlayıcı nitelikte olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi

Okul öncesi eğitiminin kendine has özellikleri olan bir eğitim dönemi olduğunu, çocuğun ruh ve beden sağlığını koruyarak, bütün gelişim alanlarında potansiyelini açığa çıkarmasına ve kendi seviyesinde hayata hazırlanmasına yardımcı olmanın gereğini vurguladıktan sonra, bu dönemde "din eğitiminin verilmesi" veya "din eğitiminin nasıl verilmesi" üzerinde durmaya çalışalım.

Türkiye'de ilköğretim 4. sınıftan önceki yaşlarda ve sınıflarda çocuklara dini bilgi verilmediği için okul öncesi eğitim kurumlarında gerçekleştirilen etkinliklerde ve kullanılan materyallerde dini bilgi ve semboller kullanılmamaktadır. Dünyada pek eşine rastlanmayan bir uygulama ile ülkemizde ilköğretim dördüncü sınıftan itibaren dini bilgi verilip daha önce verilmemesinin, pedagoji ve psikoloji bilimleri açısından nasıl bir gerekçeyle açıklandığı doğrusu merak konusudur. Dünyadaki uygulamalarda ya uygulanan sistem gereği eğitimin hiçbir kademesinde din eğitimine yer verilmez, ya da okul öncesi dönemden itibaren pedagojik ilkeler doğrultusunda çocuklar din eğitimlerini almaya başlarlar. Bu eğitim, çocuğun dini ve ahlaki gelişimlerini desteklemekle beraber, diğer gelişim alanlarını da destekleyici nitelikte devam eder. Dolayısıyla söz konusu dönemde din eğitimine yer verilmemesi, çocuğun temel gelişim alanlarından birisi olan dini ve ahlaki gelişiminin ihmal edilmesi anlamına gelmektedir.

Öte yandan bir anne-baba okul öncesi dönemden itibaren çocuğunun dini ve ahlaki gelişimini destekleyecek bir eğitim isteyebilir mi? Eğer isteyebilir denilecekse bu ne anlama gelir, içeriği nasıl olur ve pratikte bunun karşılığı nedir? Bu sorular, cevap bekleyen sorulardır. Okul öncesi eğitimi kendine has özellikleri olan bir eğitim olduğuna göre, eğitim biliminin ilkelerine ters düşmeyen din eğitiminin nasıl

24 Adı geçen araştırmacıların araştırmaları ve görüşleri hakkında geniş bilgi için bkz. Oruç, Cemil, Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi, Dem Yay., İstanbul 2011, 102-125.

verileceğine kapı aralayabilmek için Hz. Peygamberin uygulamalarına göz atmamamız gerekecektir.

Hz. Peygamberin, küçük yaşlardan itibaren çocuklara hangi eğitimi verdiğine değinmeden önce, çocuklara kazandırmaya çalıştığı insani değerlerden bahsetmek istiyoruz. Sevgi, hoşgörü, değer verme, selamlaşıp hâl hatır sorma, arzu ve isteklerini dikkate alma, aralarında adaleti gözetme gibi değerleri çocuklarla olan doğal ilişkilerinde yaşayarak onlara kazandırmaya çalışmaktadır.[25] Saydığımız bu insani değerlerin içerisine "doğruluk, adalet, insan sevgisi, üretken olma, haksızlığa karşı durma gibi, günümüzde değerler eğitimi kapsamına giren, vicdani hassasiyete sahip her insanın kabul edebileceği bütün değerleri koyabiliriz.

Bununla beraber Hz. Peygamberin okul öncesi dönemden itibaren çocukların eğitiminde, onların bazı becerileri kazanmalarını ve temel gelişimlerini tamamlamalarını dikkate alma yanında,[26] iman-ibadet öğretimi ve Kur'an ile yüzleşmeleri konusunda hassas davrandığını görmekteyiz.

Çocuklara iman esaslarının öğretiminde Allah'ı kendi seviyelerinde tanımaları ve diğer iman esaslarından haberdar edilmeleri, yine bu çerçevede Allah-kâinat-insan arasındaki ilişkiyi, basitten karmaşığa doğru kavrayabilecek entelektüel birikimi elde edebilmeleri, dikkate alınmaktadır diyebiliriz. Sözgelimi ilk konuşmaya başlayan çocuklara dahi imanla ilgili şu cümlelerin öğretilmesini tavsiye ettiğini görüyoruz:

"Hamd O Allah'a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne de mülkünde bir ortağa sahiptir."[27]

"Allah'tan başka ilah yoktur."[28]

"Allah'a inandım tağutu reddettim."[29]

Yukarıdaki cümlelerin kalıp hâlinde yeni konuşmaya başlama yaşından itibaren çocuklara öğretilmesinin istenmesi, okul öncesi dönemde çocuklara koro hâlinde veya tek olarak söyletilen özlü cümleler gibi değerlendirilebilir. Bu cümleler

25 Konuyla ilgili hadisler için bkz. Ebu Davud, Selam 4, Edeb 66; Buhari, Edeb 18, Cenaiz 44, Nikah 12; Müslim, Fedail 63 ve 65; Tirmizi, Menakib 31 ve 50; İbn Mace, Edeb 14; Darimi 2/189; el-Hâkim, Müstedrek 1/62.

26 Geniş bilgi için bakınız. Sağlam, İsmail, "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar" Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, sayı:2, Bursa 2002, s. 180-185.

27 İsra 17/111, Bkz. Abdurrezzak, İbn Muhammed se-San'ani, Musannefu Abdurrezzak, Beyrut 1970, 4/334.

28 Abrurrezzak, age, 4/334.

29 İbn Ebi Şeybe 1/348.

tam olarak telaffuz edilemese ve çocuk tarafından anlaşılmasa da, onların hem dil gelişimine hem de yetişkinlerle iletişim kurup sosyalleşmelerine katkı sağladığı, bu uğraşla yetişkinlerin takdir, övgü ve sevgilerini topladıkları bilinen bir gerçektir. Ayrıca onların zamanla ilerleyen yaşlarına göre Allah'a olan imanlarını güçlendirecek ve fikri temel bulacak uygulamalara da başvurduğunu görmekteyiz. On üç yaşına kadar Hz. Peygamber (s.a.s.)'in yanında kalan Abdullah b. Abbas'la aralarında geçen şu konuşma dikkat çekicidir:

Bir gün Peygamberimiz devesine binmiş, beni de terkisine almıştı.

Bana şöyle buyurdu:

"Abdullah! Öncelikle sana şunları söylemek isterim. Genişlik zamanında kendini Allah'a sevdir ki, O da seni sıkıntılı zamanında sevsin. Allah'ın emir ve yasaklarına önem ver ki, Allah da sana önem versin, seni gözetsin. Allah'ın hakkını gözet ki, O'nu yanı başında bulasın. Bir şey istediğin zaman Allah'tan iste. Yardım dilediğinde Allah'tan dile... Şunu bil ki bütün varlıklar elbirliği ile sana zarar vermek isteseler, Allah'ın takdir ettiğinden başkasını yapamazlar. Kaderi yazan kalemin işi bitmiş, yazılanlar ise kurumuştur. Bilmiş ol ki, Allah'ın yardımı ancak sabredenler içindir ve her zorlukla beraber mutlaka bir kolaylıkvardır."[30]

Yukarıda anlatılan olay zamanında Abdullah b. Abbas'ın kaç yaşında olduğunu bilmiyoruz, ama Allah ile sevgi ve güven bağlamında bir ilişki kurulmasının hedeflenmesi okul öncesi dönem çocuğunun dini gelişimi açısından önem arz etmektedir diyebiliriz.[31]

İbadet öğretimi konusuna gelince; ibadetlerin neler olduğunu ve nasıl yapıldığını öğrenmek ibadetin bilgi boyutunu, öğrenilen bu ibadetleri içtenlikle yerine getirmek ve ibadetlerini yerine getiren bir insan olmak da, davranış boyutunu oluşturmaktadır. Hz. Peygamberin asıl hedefi de ergenlik yaşına ulaşmayla beraber severek isteyerek ibadetlerini yerine getiren bireyler yetiştirmektir. Okul öncesi dönemden sonraki yaş çocukları için Hz. Peygamberin teferruatlı ve hassasiyetle ibadet eğitimi tavsiyelerini çeşitli hadislerden öğreniyoruz.[32] Okul öncesi dönem

30 Tirmizi, Kıyamet 60.

31 Çocuklara iman esaslarını öğretimi konusunda geniş bilgi için bkz. Ay, Mehmet Emin, Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?, Ankara 1987, s. 93 vd.; Ay, Mehmet Emin, "Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi", Çocuk Gelişlimi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 1998, s. 239 vd.; Ay, Mehmet Emin, " Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Çocuklar" Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) Özel Sayısı, Ankara 2000, s. 173-177; Ulvan, Abdullah Nasih, İslam'da Aile Eğitimi (Çev. Celal Yıldırım), Konya ts., c. 1, s. 171 vd.; Özyılmaz, Ömer, İslam'a Göre Çocuk Eğitimi ve Psikolojik Temelleri, Bursa 1995, s. 86-91.

32 Bkz. Buhari, Vesâyâ 25; Ebu Davud. Edeb 1; Tirmizi, Birr 69, İlim 16; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, I/271, IX/16; Darimî, es-Sünen, I/34; Müslim, Fedail, 54; Taberânî, el-

çocuklarının ibadet öğretimine gelince; yetişkinlerin yaptıkları ibadetleri görmeleri ve duygusal atmosferi hissetmeleri hedeflenmektedir diyebiliriz. Hz. Peygamberin, çocukları mescitlere, beş vakit namaza, Cuma ve bayram namazlarına götürülmelerini istemesinden, ibadet öğretimi açısından zenginleştirilmiş çevre ile çocuğun irtibatını kurmayı hedeflediği sonucuna ulaşılabilir. Yine yeri geldikçe yetişkinlerin oruç, dua, hac ve diğer ibadetleri yaparken, hem çocukların anlayabilecekleri ölçüde bilgilendirilmeleri hem de ibadet anında yetişkinlerin kutsal ile ilişkilerinin duygu ve davranışlara nasıl yansıdığını hissetmeleri, bu dönemdeki çocukların ibadet öğretimi için önemli etkinliklerdir.[33] Ayrıca bu etkinliklerle topluma karışan ve sosyal hayatı tecrübe eden çocuk, dini gelişimin yanı sıra, diğer temel gelişimlerini destekleyecek fırsatları yakalama imkânını da elde edebilecektir.

Hz. Peygamber döneminde okul öncesi yaşındaki çocukların Kur'an ile ilişkilerine gelince, okuma yazma olgunluğuna erişmeyen çocukların okuryazarlık anlamında Kur'an'la yüzleştiklerini söylemek güçtür. Ancak daha önce belirtiğimiz gibi konuşmaya başlamayla beraber Kur'an'dan kısa bazı ayetlerin ezberletildiği bilinen bir durumdur. Durum böyle olunca çocuğun ne zaman okuryazarlık olgunluğuna eriştiğini tespit etmek önem kazanmaktadır. Bunu belirlemek ise günümüzdeki ilgili uzmanların işidir ve diğer yazıları okuma ile paralel düşünülecek bir olgudur diyebiliriz. Öte yandan gerekli olgunluğa erişmiş çocukların ve diğer bireylerin Kur'an okumalarını teşvik edici ayet ve hadisler bulunduğu bilinmektedir.[34]

Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi Nasıl Verilebilir?

Yukarıda okul öncesi eğitimi ilkelerini, çocuğun temel gelişim ihtiyaçlarını ve yapılan bilimsel çalışmalarla dini ve ahlaki gelişimin okul öncesi dönemden itibaren nasıl bir seyir izlediğini açıklamaya çalıştık. Bunun yanında Hz. Peygamberin, çocu-

Mu'ceu's-Sağir, II, 118; Deylemi, Müsned, II/377; Tirmizi, Kıyamet 61; Ebu Davud, Salat 25; Tirmizi, Mevakit 182; Münavi, Feyzü'l Kadir, IV/327; Şevkani, Neylü'l-Evtar, I/348 ve 349; Darakutni, Ali b. Ömer, Sünenü'd-Darakutni, (Thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani el-Medeni), Medine 1966, I/231.

33 Konu ile ilgili hadisler için bkz. Abdurrezzak 4/154; Buhari, İdeyn 16; Buhari, Cenaiz 59; Müslim, Hacc 409; Nesai, Menasik 15; İbn Mace, Hacc 11; 26 İbn Mace, Hacc 68. Ayrıca bu hadislerin yorumu için bkz. Sağlam, Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususalar, s.173-177.

34 Konu ile ilgili bazı ayetler için bkz. Fatır 35/29-30; Enfal 8/2; Neml 27/91-92; Ankebut 29/45; Fussilet 41/26; Bakara 2/121; Al-i İmran 3/113; Araf 7/204; İsra 17/45; Kehf 18/27; Meryem 19/58; Furkan 25/30-32; Hadid 57/16, Müzzemmil 73/4.

Yine konu ile ilgili hadisler için bkz. Buhari, Feza'ilü'l-Kur'an 17, 20, 21, 34; Darimî, es-Sünen, II/429; Münavi, Feyzü'l Kadir, II/44; İbn Mace, Mukaddime 16; Müslim, Müsafirîn 232, 234; Ebu Davud, Sünen, I/336; Tirmizi, Davet, 23, Sevabü'l-Kur'an 14,15; Münavi, Feyzü'l-Kadir, 1/225.

ğun temel gelişimini sağlamasına, bazı bilgi ve becerileri kazanmasına, aynı paralelde dini ve ahlaki gelişimini de sürdürmesi için inanç ve ibadetle yoğrulmuş hayatın içerisine katılmasına özen gösterdiğini ifade etmeye çalıştık. Bütün bunlardan okul öncesi dönemde din eğitimi ihtiyacının en azından istekli anne-babaların çocukları için bir vakıa olduğunu söylemek mümkündür.

Okul öncesi dönemde din eğitimini dikkate almak hiçbir zaman müstakil bir din dersi şeklinde anlaşılmamalıdır. Bu dönemde, gerçekleştirilen etkinlikler ön plandadır. Sözlü öğretim, oyun, taklit, özbakım, pratik beceri, bireysel yetenek ve sanatsal kabiliyet geliştirme etkinliklerinin hepsi, çocuğun diğer gelişim alanlarıyla beraber dini ve ahlaki gelişimlerini de hedefleyen nitelikte olmalıdır. Yoksa okul öncesi eğitiminin etkinliklerinden bağımsız, ilköğretim dönemi çocuklarına uygulanan ders ve sınıf mantığıyla hazırlanmış haftanın belli bir saatinin din eğitimine ayrılmasını, bu dönem için düşünmüyoruz. Yukarıda saydığımız bütün etkinlikler içerisinde varlığını hissettirecek bir din eğitimi daha doğal ve bu dönem çocukları için daha anlamlı olacaktır. Bu eğitimi yaptıracak öğretmen bulmak sorun olabilir. Çünkü üniversitelerin okul öncesi bölümlerinden mezun olan öğretmenler, okul öncesi eğitiminin özelliğini ve yapılacak etkinlikleri öğrenerek mezun oluyorlar. Ancak çocukların dini içerikli sorularına cevap vermekte zorlanıyorlar ve mevcut etkinlikler içerisinde dini ve ahlakı gelişimi gerçekleştirecek argümanları kullanmada desteğe ihtiyaç duyuyorlar. Öte yandan dini konularda bilgi sahibi olup da okul öncesi eğitimi konusunda eğitim görmemiş öğretmenler ise bu dönem çocuğunu tanıma ve hangi etkinliklerin nasıl gerçekleşeceği konusunda yeterli donanıma sahip olmayabiliyor. Her iki durumda da çocuğun diğer gelişim alanlarıyla beraber dini ve ahlaki gelişimlerinin de dikkate alındığı ideal bir okul öncesi eğitimden bahsetmemiz mümkün olmayacaktır.

Şimdi okul öncesi eğitim etkinlikleri arasında din eğitiminin nasıl yer alabileceğine birkaç örnek vererek konuyu tamamlamak istiyoruz:

Okul öncesi dönem sözlü öğretim etkinlikleri içerisinde; şiir, bilmece, tekerleme, masal hikâye, biyografiler, hatıralar ve bazı özlü kısa cümleler önemli yer tutar.[35] Söz gelimi çocuklara kısa şiirler ezberletilirken, çeşitli konuları içeren şiirler yanında bazen de din eğitimi açısından destekleyici bazı şiirler kullanılabilir. Aşağıdaki şiiri bir grup okul öncesi dönem çocuğuna söylettirdiğimizde kolaylıkla ve istekle söylendiğini gördük.

Allah'tır ilk sözümüz
İman dolu özümüz
Uyanırken her sabah

35 Geniş bilgi için bkz. Sağlam, İslam ve Batı Eğitiminde Okul öncesi eğitimi, s. 99-110.

Derim hemen Bismillah
Bir şey yerken içerken
Kitabımı açarken
Yönelirim Rabbime
Kuvvet gelir kalbime
Düşürmem hiç dilimden
Allah tutar elimden

(M. Asım KÖKSAL)

Yine sözlü öğretim etkinlikleri çerçevesinde, çocukların anlayabilecekleri dil ve teknikler kullanılarak Hz. Peygamberin ve diğer tarihi şahsiyetlerin hayatı ile Bedir savaşı, İstanbul'un fethi gibi tarihi olaylar anlatılabilir.

Öte yandan okul öncesi eğitimi için önemli fırsatlar sunan oyun etkinlikleri ile yardımlaşma, adalet duygusu, paylaşma, başkasının hakkına saygı duyma, fen ve tabiata yönelme, kendini ve çevreyi keşfetme gibi kazanımlara ulaşma imkânı elde edilebilir.

Aynı şekilde çocuktaki taklit eğilimi dikkate alınarak, hem yetişkinler kendi davranışlarının çocuklar tarafından taklit edildiğini bilerek davranmalı, hem de çeşitli taklit etkinliklerinin içeriği dini gelişimi de destekleyici nitelikle olmalıdır. Çünkü bu dönemde yetişkinlerin iyi veya kötü olarak gördükleri ve değerlendirdikleri şeyler, çocuklar tarafından aynı şekilde kabullenilmektedir.

Çocuğun günlük hayatını normal şekilde sürdürebilmesi için gerekli olan özbakım ve bazı pratik bilgileri öğretirken, yeme, içme uyku gibi ihtiyaçlarını karşılarken dahi, din eğitimi verme imkânı doğmaktadır. Yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması, besmele ile başlanması özlü ifadeler içeren duaların yapılması bu bağlamda sayılabilecek etkinliklerdir. Burada sayamadığımız resim, müzik ve diğer birçok etkinlik aynı anlayışla ele alınabilir.

Küçük yaşlardan itibaren çocuklarda sağlam ahlaki temeller üzerine oturmuş kişilik ve karakter geliştirebilmek için iç denetim oluşturabilecek tarzda eğitim vermek önem arz etmektedir. Bunun için sevgi, güven, adalet, yardımlaşma gibi temeller üzerine oturmuş inanç ve yaşayış tasavvuru önem arz etmektedir. Bu düşünceye dayanan eğitim ve yetişkin örnekliği iç denetim sahibi çocuk yetiştirmek için vazgeçilmez şartlardandır. Okul öncesi dönemde çocukların eğitiminde de bu ilkeler doğrultusunda hareket etme zarureti kendini göstermektedir. Konuya bu açıdan yaklaşınca eğitimin çeşitli alanlarının bireyi aynı kişilik hedefine taşımaya yöneldiği fark edilecektir. Verilmeye çalışılan din eğitiminin bu hedeften uzak bir amaç taşımadığı anlaşılmış ve ortaya çıkmış olacaktır.

Bibliyografya

Abdurrezzak, İbn Muhammed se-San'ani; Musannefu Abdurrezzak, Beyrut 1970.

Ay, Mehmet Emin; " Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Çocuklar" Diyanet İlmi Dergi, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.) Özel Sayısı, Ankara 2000.

"Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi", Çocuk Gelişlimi ve Eğitimi Sempozyumu, İstanbul 1998.

Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?, Ankara 1987.

Aydın, Mehmet Zeki; Ailede Çocuğun Ahlak eğitimi, Dem Yay., İstanbul 2005.

Berk, Laura E.; Child Development, Pearson Education Inc., Boston 2006.

Bovet, Pierre; Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi (Çev. Selahattin Odabaş), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1958.

BUHARİ, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail; el-Camiu's-Sahih, I-VIII, İstanbul 1979.

Cüceloğlu, Doğan; İnsan ve Davranışı- Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.

Damon, William Lemer, Richard M.; Child and Adolescent Development-An Advanced Course, John Wiley & Sons Inc., New Jersey 2008.

Darakutni, Ali b. Ömer; Sünenü'd-Darakutni, (Thk. Seyyid Abdullah Haşim Yemani el-Medeni), Medine 1966.

DARİMİ, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman; es-Sünen I-II, Beyrut ts.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani; es-Sünen, I-IV, Beyrut, ts.

Elkind, David; "The Orijins of religion in The Child", Review of Religious research, Vol. 12, No. 1., Autumn, 1970.

EL-HEYSEMİ, Nureddin ebu'l-Hasan Ali; Mecmau'z-Zevaid ve Menbau'l-Fevaid, I-X, 2. bs., Beyrut, 1967.

http://icden.meb.gov.tr/digeryaziler/Okul_Oncesi_Egitim_Ic_Denetim_Ra.pdf (06.03.2012)

http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2010_ 2011.pdf (06.03.2012)

http://www.ilkokuma.com/okul_oncesi.htm (06.03.2012)

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/taner_meral_handanbasal.pdf (06.03.2012)

İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid; es-Sünen I-II, Kahire 1954.

Jersild, Arthur T.; Çocuk Psikolojisi (Çev. Gülseren Günce), Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay., Ankara 1976.

Jung, Carl Gustav; Psychology & Religion, Yale University Press, London 1966.

Karaca, Faruk; Dini Gelişim Teorileri, Dem Yay., 2007.

Kohlberg, Lavrence; "Stages of Development as a Basis for Moral education", Moral Dovolopment, Moral education and Kolberg (Ed. Brenda Munsey), Religious education and Press, Birmingham 1980.

Kökelekli, Hayati; "Çocukta Ahlak Gelişlimi ve Eğitimi", Teorik ve Pratik Yönleriyle Ahlak (Ed. Recep Kaymakcan), Dem Yay., İstanbul 2007.

MÜNAVİ, Şemsuddin Muhammed Zeynuddin Abdurrauf; Feyzu'l-Kadir Şerhu Camiu's-Sağir (I-V), Beyrut 1972.

MÜSLİM, Ebu'l Huseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri; Sahihu Müslim I-V. (thk. M: F: Abdulbaki) 3. bs., Beyrut 1972.

Sahihu Müslim Tercüme ve Şerhi (Çev. A. Davudoğlu), İstanbul 1980.

Oktay, Ayla, "Okul öncesi Dönem (3-6 Yaş)" Ana-baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.

OÖEGM Okul öncesi Eğitimde Tarihsel Gelişim.

http://ooegm.meb.gov.tr/mudurluk/tarihce.htm (08.08.2006).

Oruç, Cemil; Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi, Dem Yay., İstanbul 2011.

Özyılmaz, Ömer; İslam'a Göre Çocuk Eğitimi ve Psikolojik Temelleri, Bursa 1995.

Piaget, Jean; The Principles of Genetic Epistemology, Routledge & Kengan Paul Ltd., New York 2002.

Ratcliff, Donald; "Çocukların Dini Kavramları Anlama Şekli" Birey ve Din- Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar (Çev. Ali Rıza Aydın), İnsan Yay., İstanbul 2004.

Robinson, Maria; Child Development From Birth to Eight-A Journey Through The Early Years, Open Universtiy Press, New York, 2008.

Sağlam, İsmail; "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar" Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı:2, Bursa 2002.

İslam ve Batı Eğitiminde Okul Öncesi Eğitimi, Rehber Ajans, İstanbul 2001.

Spilka, B. & Hood, R. W. & Hunsberger, B. & Gorsuch, R.; The Psychology of Religion an Eppirical Approach, The Guilford Press, New York 2003.

ŞEVKANİ, Muhammed Ali b. Muhammed; Neylu'l-Evtar Şerhu Munteka'l-Ahbar, Kahire 1971.

TABERANİ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmet b. Eyyüb; el-Mu'cemu's-Sağir (tashih Abdurrahman Muhammed Osman), Kahire 1968.

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre; es-Sünen I-V, (thk. A. M. Şakir), Kahire ts.

Ulvan, Abdullah Nasih; İslam'da Aile Eğitimi (Çev. Celal Yıldırım), Konya ts.

Yavuzer, Haluk; Bedensel, Zihinsel ve Sosyal Gelişimiyle Çocuğumuzun İlk 6 Yılı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

Çocuk Psikolojisi, Remzi kitabevi, İstanbul 2010.

YILMAZ, N.; "Türkiye'de Okul öncesi Eğitim", (Ed. Müzeyyen Sevinç), Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

Yürükoğlu, Atalay; Çocuk Ruh Sağlığı-Çocuğun Kişilik gelişimi Eğitimi ve Ruhsal Sorunları, Özgür Yay., İstanbul 2004.